

Recenzja rozprawy doktorskiej
ks. mgra lic. Pawła Błasiaka
pt. *Eklezjologia papieża Franciszka. Studium dogmatyczno-pastoralne,*
napisanej pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Janusza Bujaka,
Szczecin 2021, s. 342 (mps)

1. Tło, aktualność i waga tematyki pracy

Współczesna eklezjologia zakorzeniona jest w nauczaniu II Soboru Watykańskiego (1962-1965), który zaproponował odnowę Kościoła poprzez refleksję nad samym sobą (*Ecclesia, quid dicitis de teipso?*) i uświadomienie swego celu, zadań oraz środków do ich realizacji we współczesnym świecie (*renovatio accomodata*). Celem odnowy soborowej było skuteczne kontynuowanie dzieła zbawczego Jezusa Chrystusa dziś. Zauważono, że tradycyjna eklezjologia, która akcentowała zewnętrzne, organizacyjne i prawne elementy Kościoła, głównie jego monarchiczny (prymacjalny) i hierarchiczny (apostolski) ustrój, nie spełnia tego podstawowego wymagania. Posoborowa refleksja teologiczna o Kościele podkreśla, że Jezus Chrystus ustanowił wspólnotę, w której jest obecny, i która ma kontynuować Jego misję objawieniowo-zbawczą. Kościół jest tradentem Bożego Objawienia oraz znakiem i narzędziem zbawienia w historii. Dzięki Eklezji Chrystus jest nam zawsze współczesny i dostępny (J. Ratzinger). Ciężar wywodu eklezjologicznego został więc przesunięty z ujęcia jurydycznego na wspólnotowo-osobowy i historiozbawczy. Aby wypełnić misję zleconą przez swego Fundatora Kościół musi wciąż na nowo określać swój stosunek do świata, dostosowywać formy działania do aktualnych potrzeb człowieka, przekazywać Boże Objawienie w taki sposób, by było zrozumiałe w określonej sytuacji historycznej.

Marie-Dominique Chenu trafnie stwierdził, że odnowa zaprojektowana przez sobór ma przede wszystkim charakter duszpasterski, jako uświadomienie sobie przez Kościół swego posłannictwa, ale także doktrynalny, bowiem mówi o zbawczej obecności Chrystusa w Kościele i przez Kościół. Natomiast Yves Congar określił odnowę soborową jako „spoglądanie Kościoła na siebie poprzez Ewangelię”.

Główne idee eklezjologii soborowej i posoborowej przedstawiają się następująco:

1) Kościół w swej najgłębszej istocie jest Tajemnicą (Misterium) ściśle powiązaną z Tajemnicą Trójcy Świętej. Rzeczywistości eklezjalnej nie można ujmować tylko w aspekcie prawnym, instytucjonalnym lub zamknąć w jednym pojęciu czy w jednym obrazie, lecz należy ją rozpatrywać na płaszczyźnie ekonomii zbawczej Boga.

2) Kościół otwiera się na świat i prowadzi z nim dialog. Kościół odnowy soborowej uważa siebie za służbę słowa, które zostało mu powierzone i za które jest odpowiedzialny wobec antropologicznie rozumianego świata. Wraz z całą ludzkością stara się realizować zamysły Boga poprzez coraz pełniejsze odczytywanie i aktualizowanie Jego Objawienia. Jest bowiem świadomy, że Duch, który Kościół prowadzi, działa także poza jego instytucjonalnymi ramami. Aby wypełnić misję otrzymaną od Chrystusa, Kościół zwraca się do wszystkich ludzi swoich czasów o pomoc we właściwym odczytywaniu fenomenów ludzkich i trendów występujących w biegu historii – znaków czasu

3) Kościół promuje ekumenizm. Nastąpiła radykalna zmiana perspektywy ekumenicznej. Idea powrotu do Rzymu została zastąpiona przez ideę powrotu do Chrystusa. Zaniechano ekumenizmu ześrodkowanego na katolicyzmie. Odtąd miernikiem wartości innych Kościołów i wspólnot chrześcijańskich ma być ich wierność Ewangelii.

4) Kościół podejmuje dialog z religiami niechrześcijańskimi. Podkreśla się wyjątkowe więzi łączące chrześcijaństwo z wyznawcami judaizmu. Zachęca się do zachowywania i rozwijania wartości duchowych, moralnych, społeczno-kulturowych, które obecne są także w innych religiach. Uwypukla się prawo do wolności religijnej tak poszczególnych osób, jak i zorganizowanych wspólnot i grup.

Powyższe faktory zostały przywołane nieprzypadkowo. Są one bowiem głównymi składowymi eklezjologii Franciszka. Jak słusznie podkreśla autor recenzowanej rozprawy doktorskiej ks. mgr lic. Paweł Błasiak, postrzeganie Kościoła przez papieża Bergoglio należy rozumieć przede wszystkim w perspektywie nauczania II Soboru Watykańskiego (zob. *Rozdział II Sobór Watykański II jako źródło eklezjologii papieża Franciszka*, s. 102-183). Nie jest to oczywiście jedyne źródło eklezjologii Franciszka. Trzeba zgodzić się z Doktorantem, który wymienia także następujące: nauczanie papieży doby soborowej i posoborowej (Jana XXIII, Pawła VI, Jana Pawła I, Jana Pawła II, Benedykta XVI), recepcję nauki Vaticanum II, dokonanej w Ameryce Południowej oraz inne osiągnięcia posoborowej teologii (s. 22).

Biorąc pod uwagę fakt, że Franciszek nie posługuje się językiem naukowym, lecz głównie mową symboli i gestów, metafor, paralelizmów i pytań retorycznych, a także ze względu na skąpy stan badań nad zagadnieniem eklezjologii papieża, recenzowane studium należy uznać za ambitną i udaną próbę zapełnienia istotnej luki w badaniach nad myślą obecnego biskupa Rzymu. Autor rozprawy musiał zmierzyć się z „wrażliwością eklezjologiczną” różną od dotychczas prezentowanych przez poprzedników Franciszka. Papież,

mimo że sam nie uczestniczył w obradach Vaticanum II, to jednak jest zdecydowanym zwolennikiem odnowy soborowej i pogłębionej recepcji jego nauczania. Odczytując aktualne znaki czasu pragnie dogłębnej reformy Kościoła, nazywając ją dobitnie „nawróceniem” i dlatego wyznacza mu nowe zadania na miarę XXI w., który niestety charakteryzuje się postępującym sekularyzmem.

W związku z tym, że pontyfikat Franciszka trwa, nie jest możliwe całościowe opracowanie eklezjologii obecnego biskupa Rzymu, czego świadomy jest ks. Błasiak (s. 24). Niemniej jednak, przyglądając się dynamice pontyfikatu, można stwierdzić, że jego zasadnicze idee ujrzały już światło dzienne i dlatego sensowne jest podjęcie problematyki ukazanej w temacie rozprawy.

Recenzowana dysertacja ma charakter typowo historyczny i analityczno-syntetyczny. Jej celem była, jak pisze sam autor: „próba wyrażenia w kategoriach teologicznych eklezjologii papieża Franciszka, który nie jest teologiem akademickim, lecz przede wszystkim duszpasterzem”. Realizacji tego zamiaru ma służyć „odnalezienie i opisanie doświadczenia jakie ukształtowało myślenie i przeżywanie Kościoła oraz oczekiwań i intencji papieża odnośnie do tegoż Kościoła” (s. 21).

Nakreślając cel rozprawy Doktorant umiejętnie przedstawił osiem szczegółowych pytań badawczych: 1) Jakie doświadczenie Kościoła ukształtowało papieża Franciszka i jaki jest jego osobisty stosunek do tego, czego doświadczył w Ameryce Południowej? (Można o tym mówić w perspektywie jego argentyńskiego pochodzenia i formacji w Towarzystwie Jezusowym); 2) Skoro Słowo Boże i relacja z Chrystusem zajmuje znaczące miejsce w życiu papieża, to jaki ma to wpływ na jego eklezjologię? 3) Co z eklezjologii Soboru Watykańskiego II przejął papież Franciszek? 4) Jakie reformy soborowe papież chce kontynuować i które są dla niego szczególnie istotne? 5) Czym dla niego jest pojęcie kultury spotkania (o której często mówi i którą krzewi)? 6) Na jakiej płaszczyźnie i w jaki sposób prowadzi dialog międzyreligijny i ekumeniczny? 7) Jakie oryginalne, najbardziej charakteryzujące go idee proponuje Kościołowi? 8) Jakie są jego oczekiwania względem Kościoła? (s. 22).

Zarysowany ogólnie cel dysertacji oraz zadania prowadzące do jego osiągnięcia, w postaci odpowiedzi na szczegółowe pytania badawcze, zostały w pełni zrealizowane w poszczególnych częściach pracy i syntetycznie przedstawione w jej *Zakończeniu* (s. 300-304).

2. Ocena struktury pracy

Rozprawa doktorska ks. mgra lic. Pawła Błasiaka składa się z: *Wykazu skrótów* (50 pozycji), *Wstępu* (21 s.), czterech rozdziałów (268 s.), *Zakończenia* (5 s.), streszczenia i słów kluczowych w języku polskim i angielskim (po 3 s.) oraz *Bibliografii* (485 pozycji).

Obszerny *Wstęp* dysertacji został skonstruowany poprawnie. Autor rozpoczął od nakreślenia tła tematu pracy, opisując rozwój eklezjologii w XX w. Następnie przedstawił aktualność problemu badawczego, jego wagę oraz cel i pytania badawcze. Zaprezentował stan badań nad zagadnieniem eklezjologii papieża Franciszka i nowatorstwo pracy. Opisał zastosowaną metodę badawczą oraz omówił źródła rozprawy i pozostałe pozycje bibliograficzne. Na koniec objaśnił treściowo trzon dysertacji, na który składają się cztery rozdziały: Rozdział I *Doświadczenie Kościoła J.M. Bergoglio*; Rozdział II *Sobór Watykański II jako źródło eklezjologii papieża Franciszka*; Rozdział III *Kultura spotkania – Kościół w dialogu*; Rozdział IV *Duszpasterskie priorytety papieża Franciszka*.

Należy zauważyć, że rozdział pierwszy dysertacji ma charakter wprowadzający, wyraźnie biograficzny. Przedstawia doświadczenia, wydarzenia oraz idee, które ukształtowały J. M. Bergoglio zanim stał się biskupem Rzymu; opisuje Kościół katolicki w Argentynie, duszpasterskie i intelektualne doświadczenie przyszłego papieża, a także chrystocentryzm Franciszka, jego maryjność i duchowość ignacjańską. Taki zabieg Autora rozprawy jest w pełni uzasadniony, gdyż z bogactwa osoby wyrasta jej dzieło. Rozdział ten stanowi konieczne tło dla wywodów dalszej części pracy.

Rozdział drugi rysuje idee przewodnie II Soboru Watykańskiego, a także Franciszkowe rozumienie Kościoła wyraźnie inspirowane nauczaniem soborowym: Kościół jako Lud Boży, sakrament zbawienia, *communio*, misja, pojmowanie prymatu papieża, kolegalności biskupów oraz synodalności Kościoła. Wątpliwości budzi jedynie tytuł rozdziału: *Sobór Watykański II jako źródło eklezjologii papieża Franciszka*. Źródłem konkretnych koncepcji teologicznych nie jest sam sobór, lecz jego nauczanie. Dlatego należałoby zmienić intytulację na: *Nauczanie Soboru Watykańskiego II jako źródło eklezjologii papieża Franciszka*.

Trzeci rozdział dysertacji traktuje o „kulturze spotkania”, którą krzewi Franciszek poprzez dialog międzyreligijny, ekumeniczny oraz dialog z kulturą. Jest ona, zdaniem

Doktoranta, odbiciem obrazu „Kościoła w dialogu”. Sam Autor słusznie stwierdza, że ta część jego pracy ma charakter „bardziej pastoralny” (s. 30).

Podobnie pastoralny charakter ma czwarty rozdział monografii ks. Błasiaka. Wskazuje już na to jego tytuł. Autor wymienia w nim duszpasterskie priorytety obecnego papieża: Kościół ubogi, solidarny, Kościół idący na peryferie i Kościół miłosierdzia.

W *Zakończeniu* Doktorant zebrał główne wyniki przeprowadzonych analiz i zaprezentował je w syntetycznej formie, eksponując tym samym główne osiągnięcia rozprawy. Szkoda jedynie, że nie nakreślił perspektyw i kierunków dalszych badań.

Biorąc pod uwagę przedstawiony przez Doktoranta materiał źródłowy, struktura pracy jest przejrzysta i klarowna. Autorowi rozprawy udało się dokonać systematycznego i logicznego podziału problematyki w poszczególnych rozdziałach. Ukształtowany przez ks. Błasiaka układ rozprawy umożliwił mu wyczerpujące przedstawienie eklezjologii papieża Franciszka.

3. Ocena merytorycznej strony pracy

Recenzowana rozprawa stanowi wartościowe, dobrze osadzone w materiale źródłowym, opracowanie, ukazujące eklezjologię papieża Franciszka na płaszczyźnie dogmatyczno-pastoralnej. Konstrukcja dysertacji jest więc wyrazem kompromisu między warsztatem metodologicznym dogmatyka i pastoralisty. Trzeba zaznaczyć, że taki wybór Autora nie przyniósł negatywnych skutków dla spójności pracy i prezentacji omawianych problemów. Przedstawiając metodę pracy Doktorant opisał poszczególne działania badawcze (s. 25-26). Zabrakło jednoznacznego określenia zastosowanych metod, czy też – w zależności od podejścia Autora – metody. Brak ten domaga się uzupełnienia. Sposób w jaki Doktorant dąży do zrealizowania celu rozprawy wskazuje na metodę historyczno-syntetyczną.

Przedstawienie eklezjologii papieża Franciszka skłoniło Autora dysertacji do obrania czterech głównych obszarów badawczych: 1) doświadczenie Kościoła J. M. Bergoglio; 2) nauczanie Soboru Watykańskiego II; 3) propagowana przez Franciszka „kultura spotkania”, przejawiająca się w podejmowaniu przez Kościół szeroko pojętego dialogu ze światem współczesnym; 4) duszpasterskie priorytety obecnego pontyfikatu. Wymienione faktory w pełni wyczerpują wskazaną w tytule pracy problematykę.

Kompetentnie i erudycyjnie Doktorant opisuje specyfikę Kościoła katolickiego w Argentynie oraz zdobyte tam duszpasterskie i intelektualno-duchowe doświadczenie, które w znacznej mierze uformowało poglądy przyszłego biskupa Rzymu. Trzeba zgodzić się z ks. Błasiakiem, że „ono przede wszystkim ukształtowało jego postawę i ma kluczowy wpływ na jego przeżywanie Kościoła, co więcej, pomaga zrozumieć również kierunki reformy Kościoła, do jakiej dąży on obecnie jako papież Franciszek” (s. 99). Chrześcijaństwo Ameryki Łacińskiej znacząco różni się od europejskiego. Stanowi ono specyficzną syntezę kultury ludności tubylczej i wiary w Jezusa Chrystusa, którą przynieśli misjonarze. Cechą charakterystyczną kultury południowoamerykańskiej są ogromne dysproporcje na płaszczyźnie społeczno-gospodarczej i materialnej. Stąd też nie dziwi, że chrześcijaństwo wyraża się tam w różnorodnych formach pobożności ludowej, która akcentuje miłość do Chrystusa cierpiącego, obecnego w Eucharystii – Chleba Życia, Boga solidarnego z ubogimi i cierpiącymi, Najświętszej Maryi Panny Dziewicy – Matki wzywanej pod różnymi tytułami, głównie w sanktuariach w Guadelupe i Aparecidzie (s. 35, 99). Autor rozprawy słusznie podkreślił, że ważnym czynnikiem obrazowania Kościoła przez Franciszka był jego czynny udział w pracach Konferencji Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów (CELAM). Aktywność tego gremium owocuje większym upodmiotowieniem Kościołów lokalnych oraz potwierdza skuteczność działania kolegialnego i synodalnego biskupów. Z analiz Doktoranta wynika, że ogromny wpływ na eklezjologię Franciszka wywarła *teologia ludu*, która swoje powstanie zawdzięcza działalności argentyńskiej Komisji Episkopatu ds. Duszpasterskich. Jest owocem II Soboru Watykańskiego. „Przesuwa [ona – dop. PR] akcent ze światowych elit na rzesze ludzi prostych, biednych, którzy stanowią absolutną większość ludzkości, kierując się w swej prostej wierze *sensus fidei* rozumianym jako prowadzenie Ducha Świętego” (s. 59). Idąc za myślą A. Sokołowskiego, ks. Błasiak słusznie konstatuje, że cechą charakterystyczną teologii latynoamerykańskiej, w której dojrzał intelektualnie i duchowo przyszły papież jest jej nastawienie duszpasterskie i wrażliwość na problemy społeczne (s. 32). We Franciszkowym rozumieniu Kościoła widoczne są także inspiracje takich myślicieli jak: św. Augustyn, Max Scheler, Edmund Husserl, Martin Heidegger, Romano Guardini, Erich Przywara, Henri de Lubac, Hans Urs von Balthazar, Yves Congar, Maurice Merleau-Ponty, Michel de Certeau, a także intelektualistów południowoamerykańskich: Alberta Methol Ferré, Augusta Del Noce, Amelii Podetti, Juana Carlosa Scannone, Lucio Gery’ego. Doktorant wyodrębnił i opisał znamienne cechy osobowości biskupa Rzymu, jego chrystocentryzm, maryjność i duchowość

ignacjańską. Trudno nie zgodzić się z konkluzją Autora, że doświadczenie Kościoła w Argentynie, formacja jezuicka i następnie pełnione różne posługi we wspólnocie zakonnej i diecezjalnej znalazły swój wyraz w postawie Franciszka ukierunkowanej na człowieka, zwłaszcza w trosce o ubogiego, chorego, wykluczonego, więźnia, migranta, oraz w jego wierze przeżywanej nie indywidualnie, lecz zawsze pośród ludu Bożego, z miłością pasterską wzorowaną na Jezusie Chrystusie Dobrym Pasterzu (s. 100).

Dużą wartość merytoryczną posiadają badania ks. Błasiaka nad soborowymi źródłami eklezjologii Franciszka. Uwiarygadniają one tezę, iż papież Bergoglio został intelektualnie ukształtowany przez idee Vaticanum II, a swoim nauczaniem i praktyką – jak stwierdza Doktorant – zapoczątkował nową erę w jego recepcji (s. 102). Mimo tego Autor rozprawy podsumowuje w innym miejscu dysertacji, że „duszpasterskie posługiwanie Franciszka w znacznej mierze przypomina styl poprzednich pontyfikatów papieży posoborowych i jest kontynuacją zapoczątkowanych wtedy procesów” (s. 109). Najbliższy Franciszkowi jest obraz Kościoła jako pielgrzymującego Ludu Bożego. Podkreśla on dynamikę wspólnoty, która jest stale „w drodze”, w stanie permanentnej misji. Chrześcijanin jest w tej wizji przede wszystkim uczniem – misjonarzem. Bazuje ona na powszechnym powołaniu chrzcielnym (s. 174). Autor rozprawy słusznie zauważył, że soborowa wizja Eklezji, zawarta głównie w konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium*, została przez przyszłego papieża „przepracowana” na sposób pastoralny podczas jego pracy w Argentynie. Dzięki temu Kościół zyskał nowe impulsy działania, aby wciąż na nowo rozniecać entuzjazm i radość głoszenia Ewangelii (s. 110).

Doktorant uwyraźnił przekonanie biskupa Rzymu o niedostatecznym sposobie zastosowania w praktyce niektórych orzeczeń soboru, zwłaszcza tych dotyczących kolegalności biskupów i synodalności Kościoła. Franciszek, poprzez swoje nauczanie i decyzje zmierza do pogłębionej reformy Eklezji w tych dziedzinach (s. 174, 182). Na płaszczyźnie kolegalności postuluje większą współpracę biskupów posługujących na określonym terytorium, na wzór konferencji CELAM, a także na podejmowaniu przez nich większej odpowiedzialności za powierzone im wspólnoty – Kościoły lokalne (s. 183).

Jak słusznie podkreślił Autor dysertacji, kluczowe znaczenie dla zrozumienia eklezjologii Franciszka ma pojęcie synodalności. Problematyka synodalności znajduje się w centrum zainteresowania teologicznego i duszpasterskiego obecnego papieża. W jego nauczaniu synodalność nazywana jest konstytutywnym wymiarem Kościoła i konkretnym

wyrazem komunii eklezjalnej (s. 174-181). Dotyka jego najgłębszej natury i tożsamości. Wszystkie struktury instytucjonalne Kościoła są z nią związane i w pewnym sensie do niej prowadzą. Jest własną, specyficzną metodą kościelnego działania, mającego na celu misję ewangelizacji. Synodalność – zdaniem Franciszka – wymaga od Kościoła decentralizacji, czyli dostosowania struktur kościelnych do wyzwań współczesności, a przede wszystkim do aktualnych potrzeb ewangelizacji. Biskup Rzymu wyraźnie opowiada się za nadaniem konferencji episkopatów kompetencji o charakterze dyscyplinarnym i doktrynalnym.

W tym miejscu chciałbym postawić dwa pytania do dyskusji, ponieważ nie znalazłem na nie w pracy wyczerpującej odpowiedzi. Po pierwsze, jak Franciszek rozumie relację pomiędzy kolegialnością a synodalnością? Po drugie, na czym – według obecnego papieża – polega praktyka synodalności na trzech wyróżnionych przez niego poziomach: Kościoła partykularnego (diecezji), prowincji kościelnych (np. metropolii, episkopatów w danym kraju) i Kościoła powszechnego?

Zgłębiając eklezjologię Franciszka Doktorant uwypuklił ważny element ortopraksji kościelnej jaką jest preferowana przez niego „kultura spotkania”. Zdaniem papieża chroni ona świat przed „kulturą obojętności”. Kultura spotkania to postawa chrześcijańskiej autentycznej miłości i otwartości na drugiego człowieka, gotowości do spotkania z nim i prowadzenia dialogu. Jest w swej istocie, jak słusznie zauważa ks. Błasiak – kulturą dialogu, którą prowadzi Kościół ze światem (s. 187-191). W bogatym nauczaniu papieskim Autor dysertacji kompetentnie wyodrębnił i scharakteryzował następujące wymiary kultury spotkania: dialog międzyreligijny (z judaizmem, islamem, religiami Wschodu), dialog ekumeniczny (z Kościołami prawosławnymi, starożytnymi Kościołami Wschodnimi, z protestantami i anglikanami) oraz dialog z kulturą.

Należy zgodzić się z Autorem rozprawy doktorskiej, który stwierdza, że Franciszek „rozumie Kościół i przeżywa go w kluczu duszpasterskim”, a podejmowana refleksja teologiczna ma służyć Kościołowi misyjnemu, wychodzącemu, zwróconemu ku ludziom i społeczeństwu”. Eklezja powinna być bliżej człowieka i jego problemów. Konieczne jest więc – zdaniem papieża Bergoglio – „duszpasterskie nawrócenie”, czyli przejście od klerykalizmu do służby (s. 258). Przedstawione w ostatnim, czwartym rozdziale dysertacji duszpasterskie priorytety Franciszka stanowią niejako podsumowanie całej jego eklezjologii. Pojawiają się one i powracają w całym nauczaniu biskupa Rzymu jako jego oczekiwania wobec Kościoła – zasadnicze cele duszpasterskiego przeobrażenia Eklezji (s. 259). Kościół ubogi, solidarny, idący

na peryferie, Kościół miłosierdzia – to jakby nowe przymioty Eklezji, które uwiarygadniają jej Chrystusowe pochodzenie i posłannictwo.

Recenzowana praca doktorska nie zawiera błędów merytorycznych. Ukazuje ona eklezjologię papieża Franciszka w sposób szczegółowy i kompletny, choć miejscami pojawiają się powtórzenia. Za najbardziej wartościowe części rozprawy doktorskiej ks. Błasiak uznaje rozdział pierwszy i drugi. Praca powinna zostać opublikowana.

4. Ocena formalnej strony pracy

Styl i język omawianej rozprawy zasadniczo są poprawne, aczkolwiek Autorowi brakuje miejscami łatwości precyzyjnego i jasnego formułowania myśli na piśmie. Doktorant umiejętnie wskazuje na osobiste doświadczenie papieża Bergoglio, które miało wpływ na jego pojmowanie Kościoła; prawidłowo wydobywa z soborowej myśli eklezjologicznej idee, które ukształtowały Franciszka i go inspirują; kompetentnie opisuje charakterystyczne dla obecnego biskupa Rzymu koncepcje eklezjalne.

Na pochwałę zasługuje zgromadzenie i wykorzystanie olbrzymiej, liczącej 485 pozycji, kilkujęzycznej bibliografii. Dobór źródeł, literatury przedmiotu i literatury pomocniczej nie budzi wątpliwości i jest wystarczający. Świadczy on o bardzo dobrej znajomości zagadnień związanych z tematem pracy. W źródłach rozprawy zabrakło Pisma Świętego, a jest ono przecież podstawowym i centralnym miejscem poznania teologicznego.

Wątpliwość budzi przytaczanie przez Doktoranta poglądów konkretnych teologów, powołując się nie na ich dzieła, lecz opracowania innych autorów. Przykładowo, przywołując opinie M.-D. Chenu oraz Y. Congara, zamiast sięgnąć do ich ogólnie dostępnych – także w języku polskim – prac, autor dysertacji korzysta z *Historii teologii* J. I. Saranyana i J. L. Illianesa (s. 13). Ponadto, w niektórych partiach tekstu występują pojedyncze błędy literowe, interpunkcyjne i stylistyczne (np. s. 17, 32, 41, 60, 104, 105).

5. Podsumowanie i wnioski końcowe

Recenzowana rozprawa jest oryginalnym opracowaniem, systematyzującym eklezjologię papieża Franciszka. Stanowi ona pożądane uzupełnienie dotychczasowych publikacji, analizujących jego nauczanie o Kościele. Autor ukazał obraz Eklezji opierając się

na obszernym materiale źródłowym, będącym zapisem różnych form papieskiego przekazu, gdzie obok tekstów egzegetycznych obecna jest metafora, paralelizmy i pytania retoryczne.

W zakończeniu dysertacji Doktorant zawarł słuszną konkluzję, że eklezjologia papieża Franciszka posiada przede wszystkim charakter praktyczny, duszpasterski. Jego nauczanie doktrynalne jest podporządkowane misji Kościoła, która koncentruje się głównie na praktykowaniu miłosierdzia wobec człowieka i świata.

Rozprawa ks. Błasiaka przyczynia się do lepszego zrozumienia nauczania Franciszka, które człowiekowi o mentalności europejskiej często wydaje się nieprecyzyjne czy też wieloznaczne. Może ona stanowić również ważną inspirację do dalszych badań eklezjologicznych, otwartych na nowe ujęcia, bliższe umysłowości i wrażliwości współczesnego człowieka. Autor recenzowanej dysertacji, przedstawiając Franciszkowy obraz Kościoła solidarnego z ubogimi, otwarty na wszystkich, uwiarygadnia Eklezję jako dzieło Boga dla zbawienia człowieka. Niewątpliwie praca ma także walor praktyczny. Prezentuje spójną koncepcję eklezjologiczną biskupa Rzymu, odpowiadającą na współczesne problemy. Dlatego może i powinna być wykorzystana przez duszpasterzy, poszukujących wciąż nowych i adekwatnych do dzisiejszej sytuacji Kościoła w Polsce form posługi kościelnej.

Dysertacja została opracowana poprawnie, zarówno od strony merytorycznej, jak i formalnej. Konstrukcja pracy wskazuje na przemyślenie zagadnienia i przyjęcie właściwych kryteriów podziału obszernego materiału źródłowego. Rozprawa zawiera pewne niedoskonałości, wskazane w tej recenzji, co jednak nie umniejsza ewidentnych walorów pracy. Uwagi recenzenta mają pomóc Doktorantowi w dalszym doskonaleniu warsztatu naukowego i podejmowaniu nowych badań. Podsumowując stwierdzam, że omawiana rozprawa spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim i stawiam wniosek o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Paweł Rabczyński

ks. dr hab. Paweł Rabczyński, prof. UWM

Olsztyn, 04.05.2021 r.

